

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.59](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.59)

УДК: 338

С. А. Мазур,

к. е. н., ст. викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

S. Mazur,

Ph. D. in Economics, Lecturer in the Department of Management foreign trade activities, hotel and restaurant business and tourism, Vinnytsia National Agrarian University, city of Vinnitsa

AGRICULTURAL GREEN TOURISM AS A DIRECTION OF DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL ECONOMY AND FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERRITORIES

В статті розглядаються теоретико-методологічні та практичні засади розвитку сільського зеленого туризму з акцентуацією уваги на прикладі Вінницької області. Метою даного дослідження є обґрунтування функціонального змісту діяльності суб'єктів зеленого туризму в сільських територіях та визначення особливостей і напрямів здійснення туристичної діяльності в територіальних утвореннях на прикладі Вінницької області.

В процесі роботи над зазначеною тематикою автором використовувались наступні методи дослідження: монографічний – для вивчення досвіду відомих науковців з даної проблематики; графічний – для комплексного аналізу сучасного стану науково-методичного забезпечення об'єкту дослідження; вибірковий – для детального обстеження окремих проявів дії і наслідків туристичної діяльності; порівняння для порівняння окремих економічних явищ з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків.

З наукової точки зору зелений туризм слід розглядати як форму господарської діяльності сільського населення, що передбачає надання послуг з тимчасового розміщення і відпочинку осіб, які мають потребу у використанні місцевих рекреаційних ресурсів

Практика запровадження зеленого туризму свідчить, що це дозволяє забезпечити економічну та демографічну стабільність в сільських місцевостях, зменшити рівень безробіття та сприяти вирішенню локальних соціально-економічних проблем.

Для місцевих бюджетів така діяльність сільських громад слугує можливістю отримання додаткових фінансових ресурсів для облаштування сільських населених пунктів та благоустрою сільської місцевості.

The article deals with theoretical, methodological and practical principles of development of rural green tourism with accentuation of attention on the example of Vinnytsia region. The purpose of this study is to substantiate the functional content of the activities of green tourism subjects in rural areas and to determine the features and directions of tourism activity in territorial entities, for example, in the Vinnytsia region.

In the process of working on this topic, the author used the following research methods: monographic - to study the experience of renowned scholars on this subject; graphic - for a comprehensive analysis of the

current state of scientific and methodological support of the research object; selective - for a detailed survey of individual manifestations of the effects and consequences of tourism activities; comparison for the comparison of individual economic phenomena in order to identify causal relationships.

From a scientific point of view, green tourism should be considered as a form of economic activity of the rural population, which involves provision of services for the temporary placement and rest of persons who need to use local recreational resources

The practice of introducing green tourism shows that this allows to ensure economic and demographic stability in rural areas, reduce unemployment and help to solve local socio-economic problems.

For local budgets, such activity of rural communities serves as an opportunity to obtain additional financial resources for the development of rural settlements and rural amenities.

This publication presents the functional orientation of green tourism, which promotes the welfare of the rural population and the additional filling of local budgets. Of practical interest are the objects proposed by the author of historical and cultural significance in the context of the districts of Vinnytsia region, which initiates interest in tourism activities.

Ключові слова: *сільський зелений туризм; автотуризм; диверсифікація; функції; інвестиції; фінансове забезпечення; державна підтримка.*

Keywords: *rural green tourism; autotourism; diversification; functions; investments; financial support; state support.*

Постановка проблеми у загальному вигляді

Відродження та подальший економічний розвиток регіонів України та сільських територій у їх складі на сьогодні справедливо пов'язуються з напрямками диверсифікації сільської економіки, зокрема, появи індустрії сільського зеленого туризму. Наукові дослідження та практичні результати свідчать, що цей вид господарської діяльності спроможний забезпечити економічну та демографічну стабільність в сільських територіях та забезпечити додатковий прибуток сільським мешканцям. Даний вид господарської практики на сьогодні є доволі актуальним, адже в державі вже реалізовано понад 50-ти проектів підтримки розвитку зеленого туризму за підтримки таких міжнародних організацій, як фонд «Відродження», програми ЄС, TACIS та інших, які спрямовані на підтримку нових форм господарської практики в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Початок розвитку сільського зеленого туризму прийнято вважати з 1996 року, коли в Україні було зареєстровано Спілку сприяння розвитку зеленого туризму. За цей період вид господарської діяльності отримав вагоме інституціональне забезпечення. Зокрема, було прийнято Урядом України програму заходів підтримки розвитку сільського туризму та ряд нормативних актів по сприянню туристичній діяльності. Однак на сьогодні інституціональне забезпечення розвитку зеленого туризму не можна вважати достатнім, тобто цей вид діяльності знаходиться ще на стадії становлення. Розвитку науково-теоретичних засад зеленого туризму на сьогодні сприяють праці відомих українських вчених, таких , як: Т. Беркута, І. Прокопа, О. Головня, Ю. Зінько та багато інших. Їх внесок в розбудову наукової методології зеленого туризму є вагомим, проте потребує подальших системних досліджень.

Метою даного дослідження є обґрунтування функціонального змісту діяльності суб'єктів зеленого туризму в сільських територіях та визначення особливостей і напрямів здійснення туристичної діяльності в територіальних утвореннях на прикладі Вінницької області.

Методи дослідження. В процесі роботи над зазначеною тематикою автором використовувались наступні методи: монографічний – для вивчення досвіду відомих науковців з даної проблематики; графічний – для комплексного аналізу сучасного стану науково-методичного забезпечення об'єкту дослідження; вибіркового – для детального обстеження окремих проявів дії і наслідків туристичної діяльності; порівняння для порівняння окремих економічних явищ з метою виявлення причинно-наслідкових зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відродження та подальший економічний і соціальний розвиток сільських територій України нині напряму пов'язують з індустрією туризму, зокрема зеленого. Практика запровадження зеленого туризму свідчить, що це дозволяє забезпечити економічну та демографічну стабільність в сільських місцевостях, зменшити рівень безробіття та сприяти вирішенню локальних соціально-економічних проблем.

Слід зазначити, що зелений туризм визнаний Всеукраїнською туристичною організацією (ВТО) важливим сектором туристичної індустрії, який має тенденцію до динамічного зростання [1]. З наукової точки зору зелений туризм слід розглядати як форму господарської діяльності сільського населення, що передбачає надання послуг з тимчасового розміщення і відпочинку осіб, які мають потребу у використанні місцевих рекреаційних ресурсів. Для місцевих бюджетів така діяльність сільських громад слугує можливістю отримання додаткових фінансових ресурсів для облаштування сільських населених пунктів та благоустрою сільської місцевості.

Сфера зеленого туризму піддається науковому методу класифікації, тому прийнято виділяти три його види: перший – це автотуризм як вид туристичної діяльності пізнавального та відпочинкового характеру. Даний

вид характеризується використанням житла і підсобних приміщень господарств населення або земель сільськогосподарського призначення, які тимчасово не використовуються у виробничому процесі.

Другий вид – відпочинковий, прийнято пов'язувати безпосередньо з використанням будівель сільських мешканців та наявні природні, рекреаційні, історично-архітектурні, культурно-побутові та інші надбання сільської місцевості. Третій вид зеленого туризму справедливо пов'язують з можливостями реалізації пізнавального пошуку особливостей тієї чи іншої території через відвідування території національних парків, заповідних зон, природних осередків з урахуванням дії обмежувальних заходів розважального відпочинку.

Інтерес регіонів України до розвитку зеленого туризму диктується двома взаємопротилежними чинниками. В першому випадку – це спад аграрного виробництва внаслідок системної кризи, зниження життєвого рівня сільських мешканців та поява неконтрольованих міграційних потоків визвали до дії пошук інших видів діяльності і прибутків. З іншої сторони, можна відмітити виникнення і зростання громадського руху в сільській місцевості через створення місцевих, регіональних та транскордонних спілок сприймання розвитку видів туристичної діяльності за всебічної підтримки його усіма ієрархічними органами влади і управління. Дана діяльність має світовий характер, а тому визначається експертами як найбільш зростаючий напрям світової економіки. Зокрема, надання агротуристичних послуг демонструє сьогодні динаміку зростання в 3-4 рази більшу ніж надання курортного сервісу. Перспективність розвитку сільського туризму спонукала країни Євросоюзу об'єднатися у Європейську федерацію фермерського та сільського туризму. Ця організація, яка діє на суспільних засадах, має за мету координацію туристичної діяльності в європейських країнах та здійснення державної підтримки їх розвитку у вигляді фінансування локальних програм, проектів грантів тощо. Нині в Euro Eites (так називається дане утворення) розглядається питання входження в її структуру Україну як повноправного члена європейської спільноти [1]. Системний аналіз економіки України в цілому та її регіональних і місцевих територій на предмет розширеного економічного відтворення показує, що в сільській місцевості, оскільки вона органічно пов'язана з сільським господарством, існують суттєві резерви саморозвитку через надання туристичних послуг. Сільське населення історично визначено функцією існування через підтримку існуючих традицій, звичаїв, культури, збереження ландшафтів, а тому агротуристичні послуги можна віднести до само ідентичності українського села. Більш розлого: сільський туризм в тому чи іншому населеному пункті вирішує на практиці ряд соціальних проблем села [2]. Сільський туризм при його розгалуженні в населених пунктах локальної території може слугувати джерелом наповнення сільських і районних бюджетів. Слід також підкреслити, що сільський туризм не вимагає значних інвестицій у мешканців села. Вони використовують, як правило, свою домівку, продукти харчування та доброзичливий сервіс [3]. Більш розширений функціональний зміст категорії «зелений туризм» можна навести у вигляді рис. 1.

Рис. 1. Фрагментація ролі сільського зеленого туризму у вирішенні проблем села

Зазначене науково-теоретичне підґрунтя розвитку сільського туризму можна розглядати через призму територій Вінницької області, оскільки в регіоні вже сформовано бачення і напрями активізації цього роду діяльності. Так, у Вінницькій області з 2002 року розроблені і реалізуються заходи розвитку зеленого туризму, включаючи перспективні адміністративні райони та села в них [4]. Основні із них можна навести більш конкретно.

В Барському районі туристичний інтерес визиває відвідування Кармелітського монастиря (м. Бар), церкви Святого Апостола Іоанна Богослова (с. Кузинці), мінеральних джерел (с. Верхівка і с. Киянівка), палацу адмірала Чіханова (с. Митки).

В Жмеринському районі потенціальними об'єктами для туризму можна виділити батьківщину – музей У. Кармелюка (с. Кармелюкове), палац пана Вітовського та парк XIX ст. (с. Чернягин), парковий комплекс Северина Орловського (с. Северинівка), жіночий православний монастир Троїцького собору та музей П. І. Чайковського (смт. Браїлів).

В Могилів-Подільському районі туристичний інтерес складає відвідування Лядовського скельного монастиря (с. Лядова), залишки кам'яної фортеці, печери та підземні ходи (м. Могилів-Подільський), старовинна дерев'яна церква (с. Бернашівка).

В Муровано-Куриловецькому районі є можливість відвідати міні-садибу Станіслава Комара та картинну галерею Федора Коновалюка (м. Муровані Курилівці), римо-католицький храм Святої Трійці (с. Лучинець), ботанічний заказник та Дністровське водосховище (с. Наддністрянське), садибу Олександра Собанського з парком (с. Михайлівка), особняк та цукровий завод Когана (с. Вищеольчадаїв), гідрологічний парк з мінеральним джерелом «Регіна» (с. Житник).

В Пісчанському районі функціонують біля 40-ка джерел з лікувальними властивостями (с. Миролюбівка), залишки старовинного міста, в якому було 7 церков та залишки палацу княгині Єлизавети (с. Дмитрашівка).

В Ямпільському районі функціонує історико-культурний заповідник «Буша», на території якого знаходиться скельний храм, козацьке кладовище XVIII ст. (м. Ямпіль), історико-релігійні пам'ятки «Хасидські святині» (с. Пороги).

В деяких із перерахованих вище регіонів склалися виключно сприятливі умови для розвитку зеленого туризму та відродження традиційних промислів.

Дана обставина слугувала поштовхом для підписання договору між «Вінницьким осередком громадської організації СЕРСЗТ» та Міжнародною благодійною організацією про цільову благодійну допомогу в розмірі 120 тис. грн. на підтримку та впровадження локальних проєктів в сфері зеленого туризму та народних промислів в 5-ти районах області (Барському, Жмеринському, Могилів-Подільському, Муровано-куриловецькому, Ямпільському) та створення на цій основі нових робочих місць із залученням місцевих центрів зайнятості. На сьогодні у Вінницькій області офіційно зареєстровано більше 20-ти господарських садиб, що займаються різними видами народного промислу, такими, як: різьба по дереву, в'язання, гончарство, вишивка, народна медицина, шиття одягу, декоративний живопис, шинкарство, теслярство, лозоплетення, кераміка, гобелен, флористика [5].

Більш конкретні програмні заходи розробила і впроваджує в селах Вінницької області спілка розвитку сільського зеленого туризму [5]. В її планах реалізація потенціалу с. Писарівка, що знаходиться поруч з м. Вінниця, в напрямках відбору 15 садиб до прийому туристів, навчання та передача досвіду мешканцям села, збирання старовинних речей, вишивання рушників, проведення фестивалю народної творчості, створення осередку СЗТ «Писарівська садиба», участь у Всеукраїнській виставці зеленого туризму «Українське село запрошує», проведення на базі с. Писарівка обласного семінару для сільських голів з метою поширення досвіду організації такого напрямку сімейного бізнесу. Для фінансування даного проєкту потрібне відповідне фінансове забезпечення. На рис. 2 викладено можливі варіанти акумуляції коштів.

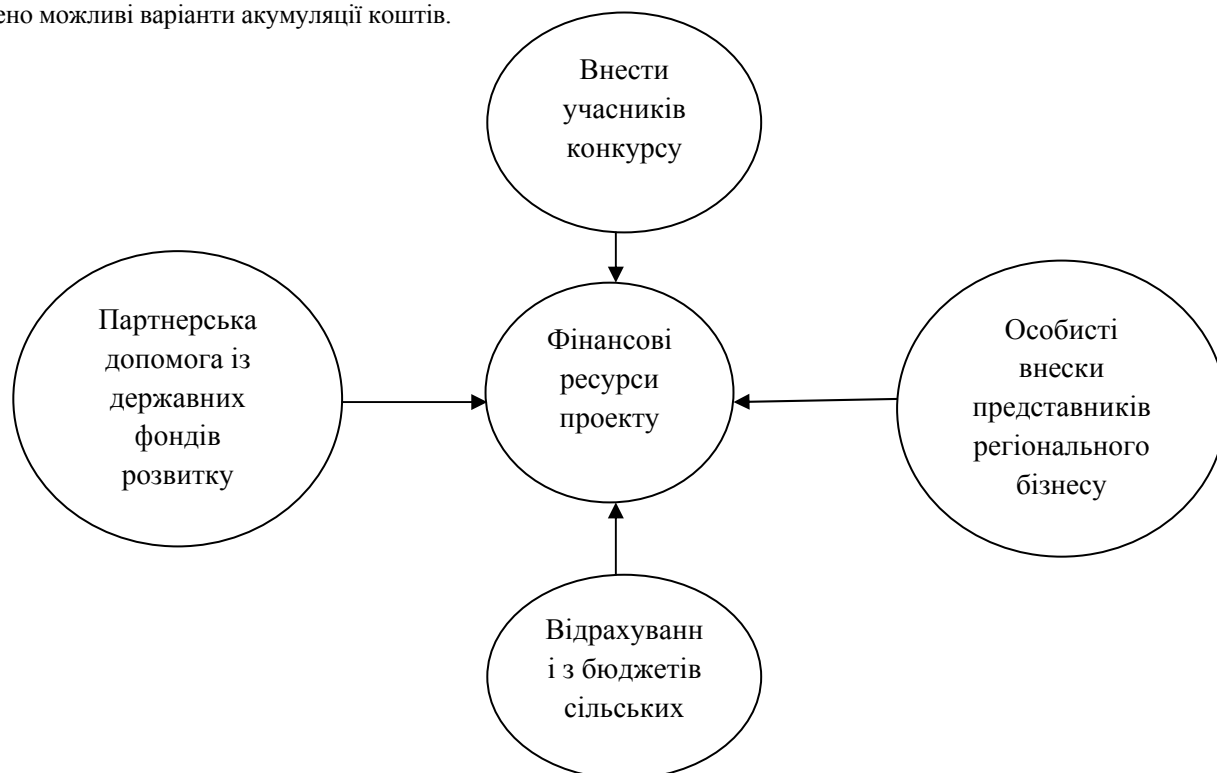

Рис. 2. Структура фінансування проєктів розвитку СЗТ в селах Вінницької області

Стратегія сільського зеленого туризму в кожній конкретній місцевості і селі повинна формуватися в залежності від їх рекреаційного потенціалу, а тому потребує визначення пріоритетів і цілей на основі врахування наступних інтегральних індексів, які визначені для Вінницької області, це: послаблена інноваційна підприємницька активність; вищий за середній по Україні рівень продовольчої безпеки; наявність середніх показників інфраструктурно-житлового благоустрою; відносно сприятлива економічна ситуація; знижена ресурсномістність виробництва; невисока активність населення до розробки і впровадження інновацій; сприятлива криміногенна ситуація. До цього також слід додати існуючі негативні тенденції розвитку сільського туризму на державному рівні, це: суттєва невизначеність ринкової ситуації; сезонна нестабільність попиту на туристичні послуги; висока конкурентність на регіональному рівні послуг; обмеженість фінансових ресурсів розвитку; мінливість попиту споживачів туристичних послуг; мінлива соціально-економічна ситуація в країні тощо.

Попри усі застереження в регіонах України сільський зелений туризм здатен створювати реальні заходи для сільського населення в таких видах діяльності, як: облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом чи екскурсаводом, транспортне обслуговування туристів, спортивне чи аматорське рибальство, прокат туристичного спорядження, послуги приймання туристів, кулінарні послуги, підготовка культурних програм, народні промисли, виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів харчування, реалізація туристам овочів, фруктів, ягід та грибів. Окремо підкреслимо, що зелений туризм спонукає особисті селянські господарства до вдосконалення структури посівів на присадибних ділянках з урахуванням потреб гостей, розширення асортименту овочевих культур, фруктових дерев, ягідників, урізноманітнення присадибного тваринництва, створення тепличного господарства.

Висновки. Підводячи підсумок даного дослідження, можна констатувати, що ринкові трансформації в аграрній економіці призвели до суттєвого зниження рівня життя сільського населення, посилення на цій основі міграційних процесів та зростання безробіття в сільських територіях. Останнє створює загрозу обезлюднення сільських поселень та втрати самоідентичності українського народу. Одним із виходів із даної ситуації є диверсифікація сільської економіки в напрямі створення умов для альтернативної діяльності на селі, зокрема сільського зеленого туризму, що слугуватиме запорукою зростання доходів сільських мешканців та наповнення місцевих бюджетів. Сільський зелений туризм створює умови для підвищення якості життя на селі та розвитку сільської інфраструктури. На розвиток цієї підгалузі економіки повинні бути спрямовані зусилля державної економічної політики в таких основних напрямках, як: всебічне заохочення громадян до участі в розвитку зеленого туризму; державна підтримка пріоритетних напрямів діяльності в сфері туризму шляхом спрощення податкового, валютного та митного законодавств; забезпечення цільового кредитування сільських мешканців; залучення національних та іноземних інвестицій в розвиток зеленого туризму тощо.

Список літератури

1. Європейський досвід організації зеленого туризму. Джерело доступу: <http://tonolib.net/statti.ukr/>.
2. Гукалова І. Якість життя, населення: суспільство – географічне сприймання й оцінка. Кієвознавство. Географія. Туризм. № 41. 2008. С. 22-24.
3. Прокопа І., Беркута Т. Агротуризм в контексті сільського розвитку. Джерело доступу: [http://www.greentour.com.ua/uk/Ukrainian/progress\(aim\)](http://www.greentour.com.ua/uk/Ukrainian/progress(aim)).
4. Регіональна програма розвитку малого підприємництва у Вінницькій області на перспективу до 2030 року. Затверджена рішенням Вінницької області ради від 24.12.2018 р.
5. Головня О. М. Розвиток сільського туризму як чинник підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіону. Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Вінниця: ВНАУ. Вип. 38. 2009. С. 105-116.

References.

1. The European experience of organizing green tourism, [Online], available at: <http://tonolib.net/statti.ukr/>.
2. Hukalova, I. (2008), "Quality of life, population: society - geographical perception and evaluation", *Kraieznavstvo. Neohrafiia. Turyzm*, vol. 41, pp. 22-24.
3. Prokopa, I. And Berkuta, T. "Farm tourism in the context of rural development", [Online], available at: [http://www.greentour.com.ua/uk/Ukrainian/progress\(aim\)](http://www.greentour.com.ua/uk/Ukrainian/progress(aim)).
4. The decision of the Vinnytsia region council, "Regional program of small business development in Vinnytsia region for the perspective up to 2030", dated 24.12.2018.
5. Holovnia, O. M. (2009), "Development of rural tourism as a factor of increasing the efficiency of foreign economic activity in the region", *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, vol. 38, VNAU, Vinnytsia, Ukraine, pp. 105-116.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2018 р.